A ROMÁNIAI MEZŐGAZDASÁGI ÁTALAKULÁS TAPASZTALATAI, TEKINTETTEL AZ EU-CSATLAKOZÁSRA

BORS RÉKA

ÖSSZEFOGLALÁS

Románia 2007-re ígért EU csatlakozása a mezőgazdaság számára nagy kihívást jelent. Az EU csatlakozásig a román mezőgazdaságban még sok a tennivaló a tulajdonrendezés, a jól működő agrárpiacok, az uniós növény- és állategészségügyi követelményeknek való megfelelésben. Fel kell készíteni az ágazat szereplőit a CAP 2003 júniusában elfogadott „legújabb átfogó reformjára". Románia a SAPARD előcsatlakozási program eszközeihez is nehezen és későn jutott hozzá, mivel a SAPARD ügynökségek felállítása és akkreditálása csak 2002 júliusában történt meg (2002/638/EC határozat). Az elmúlt évtizedben Románia agrárgazdaságára a termelés csökkenése, az állatállomány drasztikus visszaesése, a tulajdonviszonyok rendezetlensége, az agrárpénzügyi helyzet megoldatlansága, az integrációs lánc hiánya, kiépítetlensége, a tényleges árutermelést szolgáló gazdaságok alacsony száma, az értékesítés körüli kiszolgáltatottság, az érdekérvényesítés szinte teljes hiánya, a vidéki munkanélküliség volt jellemző. Mindezen problémák drámai módon sürgetik a stratégiai fejlesztést, az érintettek és a kormányzat együttes cselekvését.

BEVEZETÉS

A növekvő gazdaságot jellemző legfontosabb változások egyike a mezőgazdasági szektor viszonylagos csökkenése. A mezőgazdaság részesedésének csökkenése, a birtok- és tőkekoncentráció növekedése érvényesül a világ fejlett gazdasággal rendelkező országaiban, beleértve az EU tagországokat is, ezzel szemben Románia mezőgazdasága az elmúlt évtizedben a világtendenciákkal ellentétes irányba sodródott. Megfordulni, újra a fővonalba kerülni csak határozott intézkedésekkel, jól átdolgozott agrárpolitikával lehetséges. Ugyanakkor elvitathatatlan a román agrártermelés jelentős szerepe a nemzeti összтermékben, valamint a foglalkoztatásban, de ugyanakkor Románia mezőgazdaságának hatékonysága igen alacsony. Ennek okát több tényező együttes hatásával lehet magyarázni, amelyek közül néhányat kiemelten is vizsgálni szükséges.

A földprivatizációs folyamatok eredményeként *létrejövő árutermelés helyett az önellátást biztosító kisgazdaságok elterjedése jellemző*, amelyek a család megélhetését segítő tevékenységet is szolgálnak. Romániában a családok egy részének életében a mezőgazdaság kényszer szerepet tölt be. Ilyenfajta mezőgazdasági termelés az Unióban egészen kis arányt képvisel. Romániában a mezőgazdasági keresőként nyilvántartottak jelentős része valójában munkanélküli. Ezen túlmenően elmondható, hogy *a mezőgazdaság tőkeszegény, a korszerűsítés elmaradt, a szerkezet elavult.* Ami a mezőgazdaság támogatottságát illeti, Ro-

mániában 11 százalékos, tehát a támogatás jóval az Unió átlaga alatt volt 2000-ben, ahol 38 százalékos támogatottságot regisztráltak. Románia gazdasági teljesítőképességének visszaesése a társadalmi- és gazdasági változások első évtizedében, és ezen belül a mezőgazdasági támogatások csökkenése, ami kiegészült még a tulajdonváltással is, nem tette lehetővé a mezőgazdaság fejlesztését, modernizációját és szerkezetváltását sem. Így még azokban a kelet-közép európai országokban is, ahol egyértelmű gazdasági növekedés tapasztalható (Magyarország, Lengyelország) immár *egy évtizede folyamatos a mezőgazdasági termelés csökkenése, illetve stagnálása főleg az állattenyésztésben*. E nehézségek közepette várható, hogy a mezőgazdaság modernizációja elhúzódik Romániában, habár az elmúlt négy évben pozitív folyamatot tapasztalhatunk a gazdasági növekedésben. 2002-ben 4,9 százalékos gazdasági növekedés volt tapasztalható, 2003 a negyedik év, hogy növekedést regisztráltak, előzetes adatok szerint 4,3 százalékot. Ami az egy főre jutó GDP-t illeti standard vásárlóerőben számolva lényeges változás nem tapasztalható, 2002-ben 25 százaléka volt az Európai Unió átlagának. Az Európai Unió 2003. évi Romániáról szóló országjelentése, a román kormány gazdasági stratégiája, a bécsi WIIW, nemzetközi gazdasági összehasonlító tanulmányokat végző intézet előrejelzései szerint Romániában folytatódik a makrogazdasági stabilizáció, valamint átlagosan 5 százalék körüli gazdasági növekedés várható az elkövetkező években.

AZ ÁLTALÁNOS MAKROGAZDASÁGI HELYZET ÉS AZ EU CSATLAKOZÁS KILÁTÁSAI

A 2003-as előzetes makrogazdasági mutatók – az ipari termelés 4,8 százalékos bővülése, a 14,1 százalékos infláció, a 4,3 százalékos GDP növekedés, valamint a 2,5 százalékos GDP arányos költségvetési hiány – Romániában régen látott kedvező folyamatokat jeleznek (1. táblázat). Még akkor is, ha a mérleg másik oldalán tetemes külkereskedelmi deficit, az átszervezésre váró nagy állami vállalatok tucatjai, a fentiekben már említett nehézségekkel küzdő mezőgazdaság, az energiaipar és a Petrom olajvállalat privatizációjának halasztgatása áll.

1. táblázat

Főbb makrogazdasági mutatók alakulása

(Változások az előző évhez viszonyítva)

Megnevezés	2001	2002	2003 előzetes
GDP növekedés reálértéken	+5,7 %	+4,9 %	+4,3 %
Magánszektor részesedése a GDP-ből	67,9 %	66,8 %	n.a.
Ipari termelés növekedése	+8,4 %	+6,0 %	+3,2 %
Infláció évi átlaga	34,5 %	22,5 %	14,1 %
Munkanélküliség	8,8 %	8,1 %	7,2 %
Folyómérleg egyenlege	-5,5 % -2,5 Mrd €	-3,4 % -1,7 Mrd €	-1,7 % -0,16 Mrd €
Export növekedés	+11,1 %	+16,9 %	+17,6 %
Import növekedés	+17,2 %	+12,1 %	+15,0 %
Külföldi adósság	13,5 Mrd €	14,5 Mrd €	14,6 Mrd €

Forrás: Guvernul Romaniei: Programul Economic de Preaderare. Bucuresti 2003

2003. november 5-én Brüsszelben nyilvánosságra hozott Romániáról szóló országjelentés a koppenhágai kritériumok (stabil demokrácia, működő piacgazdaság, jogharmonizáció és intézményi kapacitások) mentén vizsgálta Románia felkészülését a tagságra. Az országjelentés szerint Románia 2007-re tervezett Európai Unióhoz való csatlakozása megvalósítható, ha a koppenhágai kritériumoknak eleget tesz, vagyis folytatja a politikai és a gazdasági kritériumok teljesítését.

Ami *a gazdasági kritériumot illeti*, a fentiekben idézett országjelentés szerint Románia jelentős lépéseket tett meg a piacgazdaság megteremtéséért, de még nem tekinthető működő piacgazdaságnak, szemben Bulgáriával, amely elnyerte a működő piacgazdaság státusát. Az 1. táblázatban bemutatott pozitívnak értékelhető makrogazdasági eredmények úgy látszik nem voltak elégségesek a működő piacgazdaság elnyeréséhez. Úgy tűnik, hogy a piacgazdaság státusa elnyerésének fő akadálya az állami vállalatok privatizációjának lassú folyamata, főleg az energia szektor terén.

Ami *a politikai kritériumot illeti*, az idézett országjelentés elismeri Románia erőfeszítéseit, habár fő problémaként felhozza a mindent átszövő korrupció jelenlétét. Ez év januárjában a legfrissebb brüsszeli hírek szerint kétségessé válhat Románia 2007-es csatlakozási céldátumának tarthatósága a jogrend hiányosságai, a korrupció, az uniós joganyag lassú átvétele és a román energiaszektorral kapcsolatos gondok miatt.

A 2000-ben megkezdett csatlakozási tárgyalások óta Románia eddig 22, jobbára sima fejezetet zárt le, a keményebbnek ígérkező témák még hátravannak: a mezőgazdaság, a környezetvédelem, az energiaipar, az igazságügy, a belügy és a szolgáltatások. Az Európai Parlament Külügyi Bizottsága 2004. február 19-én elfogadta azt a határozat, amely elrendeli Románia EU-hoz való *„csatlakozási stratégiájának átirányítását"* és *„a határozatban megfogalmazott problémák folyamatos monitorozását"*. Ennek mibenlétéről nem sokat lehet tudni, mivel eddig egy csatlakozni kívánó országgal sem merült fel ez a javaslat. A fő problémák, amelyek folyamatos monitorozását igényelnek a koppenhágai határozat politikai kritériumával – a jogállam megszilárdítása, az emberi jogok biztosítása, az igazságszolgáltatás függetlensége, valamint a sajtószabadság – kapcsolatosak. E kritériumok teljesítése nélkül aligha valósítható meg Románia csatlakozása az Európai Unióhoz.

A ROMÁN MEZŐGAZDASÁG NEMZETGAZDASÁGI SZEREPE

Románia mind területét, mind a népességét tekintve Kelet-közép Európa fontos részét alkotja. 24 millió ha összterülettel és 23 milliós lakosságával Lengyelország után a második legnagyobb állam a régióban. A mezőgazdaság szempontjából e terület még jelentősebb, mezőgazdasági területe a kelet-közép európai országok 24 százalékát adja.

Románia gazdasági fejlődésében a mezőgazdaság alapvető fontosságú, hiszen az ország teljes területének 62,1 százaléka mezőgazdasági terület, a GDP-ből 13 százalékkal részesedik, és igen magas a lakossági foglalkoztatásban az élelmiszeriparral együtt betöltött 37,7 százalékos szerepe is.

A 2. és a 3. táblázatokból látható, hogy 1994 óta csökkent a mezőgazdaság szerepe a bruttó hazai termékből, viszont nem csökkent a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottságban. A mezőgazdaságban dolgozók korcsoport szerinti megoszlása sem kedvező, 2002-ben 48 százaléka 50 év felüli, 21 százaléka 65 év felüli és csak 31 százaléka 35 éven aluli.

Az Európai Unió országaihoz viszonyítva a mezőgazdaság nemzetgazdasági szerepe igen jelentős (4. táblázat).

Románia természeti adottságai kedvezőek a mezőgazdaság számára. A mezőgazdasági terület mintegy 14 811 ezer ha. (Lásd: 5. táblázat.)

A mezőgazdasági terület nagyságát illetően az 1989-2000-es időszakban nem történt jelentős változás, ez alól kivételt képez a gyümölcsterületek nagysága, amely 24 százalékkal csökkent.

A tulajdoni megoszlás szerint jelenleg a mezőgazdasági területek 89 százaléka, a szántóterületek 88 százaléka tartozik a privát szférához és a fennmaradó 11 százaléka az állami szektorhoz.

2. táblázat

A mezőgazdaság részesedésének alakulása a GDP-ből

(M.e.: %)

Év	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Részesedés a GDP-ből	20,6	20,7	20,1	19,5	15,8	14,8	12,6	14,6	13,0

Forrás: Agricultural Situation, Brussels, July, 2002

3. táblázat

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összfoglalkoztatottakon belül

(M.e.: %)

Év	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya	28,2	40,3	38,0	39,0	40,0	41,7	42,8	44,4	37,7

Forrás: Agricultural Situation, Brussels, July, 2002

4. táblázat

A mezőgazdaság jelentősége Romániában, összehasonlítva az EU-val

(M.e.: %)

Megnevezés	Románia	EU átlag
A mezőgazdasági terület részesedése az ország összes területéből	62,1	40,6
A mezőgazdasági kibocsátás részesedése a GDP-ből	13	2,í
A mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban foglalkoztatottak részaránya az összes foglalkoztatottakon belül	37,7	4,3
Az élelmiszerexport részesedése az összes exporton belül	5,8	6,6
Az élelmiszer import részesedése az összes importon belül	8,1	6,8
Az élelmiszer fogyasztás részaránya a lakosság összes fogyasztásán belül	58	17,4

Forrás: Saját adatgyűjtés, 2002-es adatok

5. táblázat

Románia mezőgazdasági területének megoszlása

(M.e.: ezer ha)

Összterület	23839,10
Mezőgazdasági terület	14811,00
Ebből:	
Szántó	9365,00
Legelő és kaszáló	4945,00
Gyümölcsös	501,00
Szőlő	265,00

Forrás: Anuarul Statistic al Romaniei: Agricultura (Agriculture) 2000, Bucuresti

A mezőgazdaság nemzetgazdaságban betöltött jelentős szerepe ellenére a korábbi állami és politikai vezetés sem a gazdaságpolitikában, sem a regionális fejlesztésben nem kezelte kellő súllyal az agrárágazatot.

A TULAJDONSZERKEZET ÉS A MEZŐGAZDASÁG ÜZEMI FORMÁI

Romániában, mint a többi kelet-közép európai országban is, az átmeneti időszak előtt a mezőgazdaságban kétféle gazdálkodási forma működött: egyrészt a nagyüzemek – szövetkezetek és állami gazdaságok, másrészt a kis háztáji gazdaságok. A mezőgazdasági reform célja elsődlegesen a tulajdonviszonyok rendezése, vagyis a magántulajdonosi jogok visszaállítása volt. 2003 júliusáig a mezőgazdasági földterületek 90 százalékát visszaszolgáltatták, míg az erdőterületeknek 79 százaléka került vissza az eredeti tulajdonosok birtokába.

A fejlett európai országokra a birtok- és tőkekoncentráció növekedése jellemző. A földprivatizációs törvény a román mezőgazdaság ellenkező irányú eltolódását eredményezte. A privatizáció következménye a kistermelés robbanásszerű elterjedése lett. Közel 3,9 millió magántermelő, a földtulajdonosok 75 százaléka családi gazdaság formájában termel a terület 75 százalékán. A többi területet pedig mezőgazdasági társaságok, társulások keretén belül művelik.

Romániában az átlagos birtokméret 2,3 ha, ezzel szemben az Európai Unióban 16,6 ha. Az EU-15 és Románia gazdaságainak mérete, továbbá a gazdaságok száma méretkategóriák szerint a 6., illetve a 7. táblázatban kerülnek bemutatásra.

A magántulajdonban lévő 12 342 ezer ha mezőgazdasági területet hasznosító privát *mezőgazdasági üzemek a következőképpen csoportosíthatók:*

1. Családi gazdaságok: 3,9 millió, az általuk hasznosított mezőgazdasági terület nagysága 9182 ezer ha, tehát a mezőgazdasági terület 75%-a. Átlag méret: 2,3 ha.
2. Családi mezőgazdasági társulások jogi személyiség nélkül: 7175 ezer családi társulás, az általuk megművelt mezőgazdasági terület 950 ezer ha. Átlagos méret: 132 ha.
3. Mezőgazdasági társulások, gazdasági társaságok – a jogi személyiséggel rendelkezők – 3578 ezer mezőgazdasági társulás, az általuk hasznosított mezőgazdasági terület nagysága 2210 ezer ha. Átlagos gazdaság méret: 620 ha.

Az állami birtokok, illetve, ahol az állam főrészvényesi funkciót tölt be, 1997-ben 1652 ezer ha területet tettek ki, vagyis mezőgazdasági terület 16 százalékával rendelkeztek. A tulajdoni hányad tisztázatlansága, a hatalmas adósság miatt nehezen halad az állami birtokok privatizá-

lása. A román kormány, hogy vonzóbbá tegye a befektetők számára ezen vállalatok privatizálását 2002-ben eltörölte az állam felé való tartozásukat. A román állami földügynökség még 12 korábbi állami mezőgazdasági vállalat privatizálása előtt áll, és ezen kívül 125 gazdasági társaság értékesítését kezdte meg 2003-ban.

6. táblázat

A gazdaságok mérete az EU-ban

A gazdaságok méret kategóriái, hektár	A gazdaságok száma a kategóriák szerint, %	A gazdaságok által hasznosított terület a kategóriák szerint, %
0-5,0	55,3	5,4
5,1-10,0	13,3	5,1
10,1-20,0	10,8	8,3
20,1-50,0	11,5	19,8
>50,1	8,6	61,4

Forrás: Agrár Európa, 2002. április

7. táblázat

A gazdaságok mérete Romániában

A gazdaságok méret kategóriái, hektár	A gazdaságok által hasznosított terület a kategóriák szerint, %	Parcellák	Terület felosztása parcellák száma szerint, %
0-0,5	8,0	1	17,40
0,5-1,0	12,1	2	17,00
1,1-3,0	40,0	3-4	33,30
3,1-5,0	22,0	>5	49,00
5,1-10,0	14,7		
>10,1	3,2		

Forrás: Proceedings of FAO Expert Consultation The impact of Structural Adjustment Programs on Family Farms in Central and Eastern Europe. Budapest, Hungary, 2000

A mezőgazdasági termelés fejlődéséhez elengedhetetlen a földtulajdon stabilizálása, a földkoncentráció elősegítése, a korszerű üzemi struktúrák kialakítása. A jelenlegi birtokstruktúra elaprózódott. A kisgazdaságok érdekérvényesítő képessége gyenge a felvásárló-feldolgozó monopóliumokkal szemben. Az agrártermékeket egységáron veszik át, függetlenül azok minőségétől. A termelői árakat lenyomják, az áru ellenértékét több hónapos késedelemmel fizetik ki. Ez azért is költséges, mert pl. 2001-ben az egy havi inflációs ráta 2,9 százalékot tett ki.

Az EU agrárstruktúra az önálló tulajdoni egzisztenciával rendelkező szereplőkre épül. Ezért is tekintik a családi gazdaságot leginkább kívánatos modellnek. Románia esetében stratégiai célként figyelembe véve az európai üzem és méret tendenciákat, valamint a román tulajdonszerkezet jelenlegi helyzetét és feltételeit a *mezőgazdasági termékeket előállító gazdaságok következő típusait lehetne megjelölni:*

- Európai normákkal harmonizáló, magántulajdonon alapuló elsősorban kö-

zépüzemi formák (családi gazdaságok, mezőgazdasági társulások).
- Új típusú szövetkezetek, vertikális integráció különböző típusai, amelyek integrációs szerepet töltenek be.
- Részidős gazdaságok, amelyek mellékfoglalkozásként kiegészítő jövedelemszerzésre irányulnak.

A megfelelő üzemi formák és méretek kialakulását elősegíthetik az „előcsatlakozási programok", mely támogatások nagyrészt EU által fontosnak tartott célokra használhatók fel. A SAPARD keretén belül 2006-ig Románia évi 153 millió euró támogatásban fog részesülni, aminek az előfeltétele megvalósítható, jó pályázatok elkészítése. Minden előcsatlakozási intézkedés bevezetésének elsődleges célja, hogy a csatlakozni kívánó országok, köztük Románia jogrendje a csatlakozás időpontjáig alkalmazkodjon az Európai Unión belül érvényben lévőhöz. Nem egyszerű segélyezésről van szó, hanem egyidejűleg az Európai Unió rendjébe való beletanulásról is. Az ISPA (infrastruktúra, környezetvédelem) és a SAPARD (agrárstruktúra, vidékfejlesztés) működtetésére képes intézményrendszer, a csatlakozást követően a strukturális alapokból kapott támogatás fogadását végzi majd (az ISPA esetében ez a Kohéziós Alap, a SAPARD esetében az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap lesz). Az EU elvárása és a SAPARD egyik prioritása, hogy erőforrásait úgy használjuk fel, hogy a fenti kihívásoknak megfelelve zárkózhassunk fel.

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS ALAKULÁSA

Az elmúlt évtizedben csökkent a mezőgazdasági termelés Romániában, különösképpen az állattenyésztési ágazatban (8. táblázat).

8. táblázat

A mezőgazdasági termelés alakulása Romániában

(Index: 1989=100)

Megnevezés	1989	1992	1996	2000
Mezőgazdasági termelés	100	84,4	99,2	85,7
Növénytermelés	100	82,5	101,7	89,2
Allattenyésztés	100	88,00	95,0	82,2

Forrás: Institutul European: Politica agricola, Bucuresti, 2003

A NÖVÉNYTERMELÉS VÁLTOZÁSA

Az átalakulás első három évében a mezőgazdasági termelés csökkent a főbb termékeknél. A legnagyobb mértékű visszaesést 1992-ben regisztrálták, főként a gabonaféléknél, aminek okai: tulajdonváltás, az inputok hiánya, az öntözési rendszer leromlása, valamint a nagy csapadékhiány.

Gabonából 2001-ben 18,6 millió tonna termett, 78 százalékkal több, mint a szárazság sújtotta 2000-es évben. Ez jelentős exportot tett lehetővé. Az exportot segítette a 10 százalékos EU extravám eltörlése is (2000-ben Románia még nettó importőr volt búzából, 278 ezer tonna exporttal szemben 294 ezer tonna import állt). A 8,7 millió tonnás kukoricatermés kétszerese volt az előző évinek. Napraforgóból 815 ezer tonnát takarítottak be 2001-ben, amely 15 százalékkal meghaladta a megelőző év termésmennyiségét. 2002-ben a gabonatermés 14,4 millió tonnára esett vissza összehasonlítva a 2001. évi 18,9 millió tonnával. A 2003. évi előzetes adatok szerint Románia az utolsó ötven év legalacsonyabb gabona-

termését fogja regisztrálni. A fentiekből kitűnik, hogy a növénytermelés kibocsátása döntően az időjárás tényezőitől függ.

A műtrágya- és a növényvédőszer felhasználás a tulajdonváltás után visszaesett, 1997-ben a műtrágya felhasználás az 1990-es év 36,6 százalékát érte el. Az 1998-as évektől kezdődően a műtrágya felhasználás növekedett, 2001-ben 45 százalékkal több volt az előző évinél. 2001-ben 400000 ezer tonna műtrágya került felhasználásra, az átlagos hatóanyag felhasználás hektáronként 40 kg, ezzel szemben az EU-ban felhasznált műtrágya ennek a mennyiségnek a többszöröse. Mindez a jó minőségű, de drága vetőmag felhasználás elhanyagolásával párosulva, a termésátlagokra, így a növénytermesztés kibocsátására negatívan hatott, ami a 9. táblázatban látható.

Az elmúlt időszakban *az állattenyésztés kibocsátásának csökkenése nagyobb volt, mint a növénytermelésé.* 2001-ben a növénytermelés 62,8 százalékban részesült a mezőgazdasági össztermelésből, ezzel szemben az állattenyésztés 36,1 százalékos arányt ért el (10. táblázat).

9. táblázat

A fontosabb növények termelésének alakulása 1990-2001 között Romániában

(M.e.: millió tonna)

Megnevezés	1990	1991	1992	1997	1998	1999	2000	2001
Búza	7,4	5,6	3,2	7,2	5,2	4,7	4,4	8,0
Kukorica	6,8	10,5	6,8	12,7	8,6	10,9	4,9	8,7
Burgonya	3,2	1,9	2,6	3,2	3,3	3,9	3,5	3,9
Olajosmagvúak	0,7	0,8	0,9	1,0	1,3	1,6	0,9	1,0
Cukorrépa	3,3	4,7	2,9	2,3	2,3	1,4	0,7	0,8
Zöldség	2,4	2,2	2,6	2,4	2,8	3,0	2,5	2,7

Forrás: Saját adatgyűjtés

10. táblázat

A mezőgazdasági termelés szerkezete

(M.e.: %)

Megnevezés	1998	1999	2000	2001
Növénytermelés	54,4	64,0	61,7	62,8
Állattenyésztés	43,9	34,5	37,1	36,1
Mezőgazdasági szolgáltatások	1,7	1,5	1,2	1,1
Összesen	100	100	100	100

Forrás: Institutul European: Politica agricola, Bucuresti, 2003.

Némi javulást regisztráltak 2002-ben, amikor 2,5 százalékkal nőtt az állattenyésztés ágazat kibocsátása szemben a növénytermeléssel, amely 6,2 százalékos csökkenést mutatott.

Az ezer és ezer kis magángazdaság megjelenése, a termelőszövetkezetek felbomlása, az épületek, berendezések elhasználódása az állatállomány jelentős csökkenéséhez vezetett (11. táblázat).

11. táblázat

Románia állattenyésztésének alakulása

Megnevezés	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Szarvasmarha (1000 db) év elején	6291	3481	3496	3435	3235	3143	3051	2870	2800
Juh (1000 db) év elején	16452	11462	10897	10381	8938	8409	8121	7657	7251
Sertés (1000 db) év elején	11671	7758	7960	8235	7097	7194	5848	4797	4447
Hústermelés (1000 t)	2232	1846	1868	1705	1672	1521	1414	1415	-
Tejtermelés (ezer hl)	44229	56775	57221	56179	54336	52563	51630	53169	-
Egy tehén évi átlagos tejtermelése (liter)	2063	2955	3018	3057	3030	2990	2867	2957	-
Tyúktojás termelés (millió db)	8077	5567	5783	5271	5331	5668	5711	6001	-

Forrás: Statistica Nationala a Romaniei, Bucuresti, 2002

A szarvasmarha állomány folyamatosan csökken, 2002-ben 2,8 millió darabot számláltak, ez az 1990-es évhez viszonyítva 55,5 százalékos csökkenést jelent. 2003. évi előzetes adatok szerint 1,6 százalékkal nőtt a szarvasmarha állomány az előző évhez viszonyítva.

2002. év elején 4,4 millió *sertést* tartottak Romániában, ismét kevesebbet, mint az előző évben. 2003. évi előzetes adatok szerint a sertésállomány 11 százalékkal nőtt az előző évhez, ami 58 százalékos csökkenést jelent 1990-hez képest. Az állomány majdnem teljes egésze magángazdaságok tulajdonában van. Az ágazat alacsony jövedelmezősége, a magas infláció miatt a nagygazdaságok az utóbbi években nem fejlesztették termelésüket. Az agrártárca az ágazat korszerűsítését határozta el, melynek hatására a sertéshús piaca hosszú távon megfelel az EU normáknak. 1997-ig az ország évente 35-65 ezer tonna sertéshúst és 50-100 ezer darab sertést exportált. Ezután a belső termelés csökkenése miatt az export minimálisra zsugorodott, majd meg is szűnt, és évi 30 ezer tonna import vált szükségessé, annak ellenére, hogy a belső fogyasztás visszaesett. A sertéságazat jelenlegi helyzete nem ad reményt a termelés felfuttatására. A sertések egyharmadát olyan kisgazdaságok tartják, amelyek önfogyasztásra termelnek. Az ágazat alacsony jövedelmezősége, a magas infláció miatt a nagygazdaságok az utóbbi években nem fejlesztették termelésüket. Ugyancsak csökkent a juhállomány, 2002-ben 7,3 millió darabot tartottak, 2003-ra 1,1 százalékos növekedés várható.

A mezőgazdaság drasztikus helyzete, illetve termelésének csökkenése, az agrárexport visszaesése, illetve kevésbé dinamikus növekedése, az agrárimport erőteljes növekedése következtében Románia az elmúlt években agrártermékek nettó importálójává vált (12. táblázat).

12. táblázat

Románia agrárkülkereskedelme 1990-2001 között (millió USD)

Megnev.	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Export FOB	82	330	399	533	707	595	436	484	339	433
Import CIF	1165	966	664	896	845	695	597	395	932	1207
Mérleg	-1083	-636	-265	-363	-138	-100	-161	89	-593	-774

Forrás: Agricultural Situation, Brussels, July, 2002

Románia legfontosabb agrár külkereskedelmi partnere az Európai Unió úgy az export, mind az import oldaláról. Kivitelének 27-30 százaléka az EU-ba irányul, míg importjában 33-45 százalékos részesedést értek el az Európai Unió országai. Románia EU-val folytatott agrár külkereskedelmének mérlege negatív, 2002-ben agrár külkereskedelmének egyenlege 240 millió euró volt az Európai Unió javára összehasonlítva 2001-el, amikor 167 millió euró volt (13. táblázat).

13. táblázat

Románia az EU-val folytatott agrárkereskedelmének egyenlege

(M.e.: Mio ECU/euro)

Megnevezés	1990	1991	1992	1993	1994	1996	2000
Export	341	76	78	82	104	120	158
Import	267	243	324	318	180	290	258
Egyenleg	-226	-167	-246	-236	-76	-170	-100

Forrás: Romanian Government: Pre-Accession Economic Program, Romania, 2001

A román kormány 2003-2006 közötti előcsatlakozási gazdasági stratégiájában előrejelzi a mezőgazdasági termelés évenkenti átlagos 2,4 százalékos növekedését, ebből 0,3 százalék a növénytermelés, 5,1 százalék az állattenyésztés. Az előrejelzés feltételezi a normális időjárási viszonyokat, 14,8 milliós hektár mezőgazdasági terület megtartását, 9,3 millió ha szántó és a megművelt területek növekedését (2001-ben kb. 14,8 millió ha-tól egészen 9,3 millió hektárig 2006-ban). Ezen kívül feltételezi a tulajdonviszonyok rendezését, a műtrágya mennyiség felhasználásának növekedését és az agrárpiacok működésének javulását.

Következtetésképpen elmondható, hogy Románia agrárstruktúrájának helyes irányba való fejlesztése, valamint az agrárágazat Közös Agrárpolitika átvételére való felkészítése érdekében, célszerű figyelembe venni a román természeti adottságokat és lehetőségeket, a mezőgazdaság fontosságát a nemzetgazdaságon belül, valamint az Európai Unió által finanszírozott „előcsatlakozási programok" lehetőségeit, megvalósítható pályázatok elkészítésével, ami segítséget nyújthat az Európai Unió támogatási rendszerébe való beletanulásban. Ezen kívül fontos lenne a luxemburgi csoport országait, különösképpen Magyarországot tanulmányozni és tapasztalatait hasznosítani, mivel itt a csatlakozás már nagyon közel van, másrészt sokkal jobb gazdasági teljesítményt tud felmutatni,

mint a román gazdaság. Ami a mezőgazdaságot illeti talán még nagyobb figyelmet igényelnek a magyar mezőgazdaság átalakulásának és fejlesztésének tapasztalatai, a csatlakozási tárgyalások során a magyar fél elért eredményei a mezőgazdasági támogatásokban. Ez azért lenne lényeges, mivel közös vonásokat hordoz a két ország mezőgazdasága, olyan értelemben, hogy mind a két országban a mezőgazdaságnak sokkal fontosabb a szerepe, mint az EU országokéban, viszont a fő különbség abban rejlik, amiből meríthet a román mezőgazdaság, hogy Magyarország agrárgazdasága egy korszerűbb, exportorientáltabb, tehát versenyképesebb helyzetben van, mint a román agrárgazdaság.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Agrár Európa (2002): Közép- és keleteurópai hírek. Románia. január-februármárcius-április-májusi számok – (2) Alain Poliquen (2001): Competitiveness and Farm Incomes in the CEEC Agri-Food Sectors. Institute de Recherche at the Institut National de la Recherche Agronomique (INRA), France. – (3) Bors Réka (1997): Közép-és kelet európai gazdaság- és agrárfejlődési tendenciák a román gazdaság aspektusaiból c. diplomamunka. – (4) Brussels European Council (2003): Presidency Conclusions. Brussels. – (5) Comisia Nationala pentru Statistica (1998): Anuarul Statistic al Romaniei. Bucuresti, p. 455 – (6) Comisia Europeana (2003): Raportul periodic privind progresele inregistrate de Romania pe calea aderarii, Brussels. – (7) Comisia Nationala pentru Statistica (1998): Evolutia sectorului privat in Romania. – (8) Commission of the European Communities (2002): Regular Report on Romania's Progress Towards Accession, Brussels. – (9) Guvernul Romaniei (2003): Programul Economic de Preaderare, Bucuresti. – (10) Kovács Teréz (2002): Közép–Kelet- Európa mezőgazdasága és vidékfejlesztése az EU csatlakozás tükrében. Európai Tükör 1-2 szám. – (11) Magyar agrárgazdaság EU csatlakozási stratégiája (1997). Földművelésügyi Minisztérium, Budapest. – (12) Mezőgazdasági statisztikai évkönyv(1997, 2001) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. – (13) Nemzeti Agrárprogram alapelvei (1997) Földművelésügyi Minisztérium, Budapest. – (14) Institutul European (2003): Politica Agricola, Bucuresti. – (15) Romanian Government (2002): National Plan for Agriculture and Rural Development over the 2000-2006 period. Under the EU Special Accession Program For Agriculture and Rural Development (SAPARD), Bucharest. 25-62. pp. – (16) Romanian Government (2001): Pre-Accession Economic Program, Romania. Executive Summary, Bucharest. – (17) Stjepan Tanic (szerk.) (2001):The impact of structural adjustment programmes on family farms in Romania. The impact of Structural Adjustment Programs on Family Farms in Central and Eastern Europe. FAO Farm Management and production Economics Service Agricultural Support Systems Division and Subregional Office for Central and Eastern Europe, Budapest, Hungary, 162-182 pp.

EXPERIENCES IN THE TRANSFORMATION OF AGRICULTURE IN RUMANIA WITH SPECIAL REFERENCE TO THE EU-INTEGRATION

By:
RÉKA, BORS

The anticipated EU-integration of Rumania in 2007 is a severe challenge for the agricultural production. Up to this date, there are many endeavours to be settled in the agriculture of Rumania, i.e. setting right the ownership relations, functional markets of agricultural products, observation of sanitary prescriptions in plant and animal products. The actors of the branch have to be prepared to introduce the „new, general reform", which has been passed as CAP in June 2003. Rumania had a late and limited access to the means of SAPARD to prepare its joining to the EU because the establishment and accreditation of SAPARD agencies ensued in July, 2002, only (2002/638/EC resolution). The last ten years of Rumania experienced the reduction of agricultural production, drastic decrease of animal stocks, unsettled ownerships, unsolved relations in the

financement of agriculture, deficiency and lacks in the chain of integration, a low number of farms producing real commodities, a complete delivery of the producer to the broker, a lack in enforcement of interests, rural unemployment. All those problems urge a strategic development, dramatically, which presumes a joint effort of the interested parties and of the government.